

**Промени в раждаемостта в България – поведенчески и ценностни
измерения
(резюме)**

Доц. д-р Елица К. Димитрова

Институт за изследване на населението и човека - БАН

Изследването има за цел да проучи поведенческите и ценностните изменения, които съпътстват разгръщането на съвременния фертилен преход като част от Втория демографски преход в България. Последният намира проявление у нас след 1990 г.

В първа глава е описана теоретичната рамка на изследването. Представена е теорията на Втория демографски преход, както и концепциите, които служат за основа на анализа на динамиката в репродуктивните ценности на българското общество.

Във втора глава са описани накратко измененията във фертилната картина на страната на макро-ниво. Анализът е съсредоточен върху динамиката на показателите за раждаемостта с акцент върху измененията през периода 1990-2008/9 г.

В трета глава са разгледани измененията в репродуктивното поведение на българските жени. Представени са резултатите от три модела на преходите към първо, второ и трето раждане, изградени с помощта на събитийния анализ и един общ мулти-левъл модел, в който е тествано наличието на селективност сред жените по отношение на индивидуалните им фертилни преходи.

Проведеният анализ разкрива процес на силен спад в равнищата на риска за първо раждане, както и тенденция на отлагане на майчинството, особено силно изразена през 90-те години в България. Водещите детерминанти на прехода са образователната степен и активност, партньорският статус и етническата принадлежност на жените. Сред определени групи, като тази на високообразованите българки, феноменът на окончателното бездетство намира все по-широко разпространение в съвременния период. Въпреки това анализът показва, че дори и в съвременния период преходът към първо раждане остава почти универсален сред жените у нас.

Моделът на вторите раждания разкрива наличието на тенденция на спад в равнищата на риска, особено силно изразена през 90-те години. Спадът в риска за раждане на второ дете е най-силен сред българките. Жените с ромски произход имат значително по-голяма вероятност да родят второ дете. Анализът разкрива наличието на силен, негативен образователен градиент в раждаемостта от втори ранг. Образованите жени, и особено тези с висше образование, много по-рядко решават да имат още едно дете спрямо по-ниско образованите им сънароднички.

Анализът показва още, че ниското образование и малцинствената принадлежност са водещи детерминанти и по отношение на риска за раждане на трето дете в България. Налага се изводът, че раждаемостта от по-висок ранг все повече се превръща в специфична черта на демографското поведение на социално депривирани групи в страната.

Описаните резултати внушават още, че Вторият демографски преход е силно повлиян от социалните неравенства в страната. Образованите жени, които имат по-висок социален статус, по-голяма автономия при взимането на решения, повече възможности за личностна себеизява извън сферата на семейството и дома, се явяват носители на демографски иновации.

Анализът разкрива още наличието на селективност сред жените в България по отношение на трите фертилни прехода, моделирани на индивидуално ниво. Налице е група, която поради специфични ненаблюдавани психо-социални характеристики е по-силно про-фертилно ориентирана. В тази група рискът за първо, второ и трето раждане е значително по-висок в сравнение с останалата част от населението.

В четвърта глава са разгледани по-подробно субективните предпоставки на новия фертилен преход. Изследвани са факторите, които влияят върху намеренията на жените в близка или по-далечна перспектива за раждане на първо и второ дете. Резултатите от анализа показват, че възрастта, образованието и икономическите характеристики на двамата партньори имат най-силно влияние върху намеренията за раждане на (още едно) дете.

Специално внимание е отделено и на динамиката в репродуктивните ценности в българското общество след 1990 г. с акцент върху идеалния брой деца в семейството и идеалната възраст за раждане на дете. Резултатите показват, че двудетната норма се запазва във времето като преобладаваща, но останалите семейни модели от гледна точка

на паритетната композиция на потомството търпят значителни изменения. Бездетството, което като цяло е рядък личностен избор в българското общество, губи подкрепа след 1990 г. Привържениците на еднородния модел нарастват с умерени темпове. По-образованите лица, както и лицата с по-добър материален статус, са по-склонни да изберат модела на по-късния преход към родителство и за двата пола.

В заключителната част на изследването обобщаваме резултатите от проведените анализи на ценностните и поведенческите аспекти на променящия се фертилен профил на страната след 1990 година. Правят се разграничения в начина на протичане на Втория демографски преход в условията на пост-социалистическите общества и тези на обществата на благополучието.